

בדיקת חמץ פרטי בצבא

ג. טעם הבדיקה

נחלקו המפרשים בטעם הבדיקה:
הר"ן מבאר את טעם הבדיקה על פי רש"י:

חידושי הר"ן על הרי"ף פסחים דף א עמוד א ד"ה אלא:
כתב רש"י ז"ל שבדקין את החמץ כדי שלא יעבור עליו בבל
יראה ובל ימצא... (אף על פי שביטל את החמץ בבלו, ומן
התורה די בביטול בלבד) מפני שביטול זה תלוי במחשבתו של
בני אדם, ואין דעותיהן שוות ואפשר שיקלו בכך ולא יוציאוהו
מלבן לגמרי, ראו חכמים להחמיר שלא יספיק בטול והצריכוהו
בדיקה וביעור.

❖ לפי הסבר זה, חיוב 'בדיקת חמץ' מדאורייתא או
מדרבנן?

אמנם, התוספות כתבו טעם אחר:

תוספות פסחים דף ב עמוד א ד"ה אור לארבעה עשר
בודקין את החמץ:

ונראה לר"י דאף על גב דסגי בביטול בעלמא (מדאורייתא),
החמירו חכמים לבדוק חמץ ולבערו, שלא יבא לאכלו.

❖ חשוב, מהי הנפקא מינה בין הטעמים?

ד. מקומות הצריכים בדיקה

שולחן ערוך אורח חיים סימן תלג סעיף ג:
בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ.

משנה ברורה שם ס"ק יג:

שיש לחוש שמא הכניסו וכו' - רצונו לומר, לא מיבעיא
מקומות שמשמשין בהן חמץ - פשיטא דצריך בדיקה, אלא
אפילו מקום שאין רגיל להשתמש בו חמץ כל השנה, רק שיש
לחוש שמא הכניס שם חמץ באקראי - גם כן צריך בדיקה.

הרמ"א מחדד, שחובה על האדם לבדוק את כל רכושו, אם
עשוי להיות בו חמץ:

רמ"א אורח חיים סימן תלג סעיף יא:

והכיסים או בתי יד של בגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ,
צריכין בדיקה.

❖ **חוה דעתך, האם יש חובה לבדוק במכנסיים שעברו
בביסה?**

עם זאת, כתב כף החיים שאין מברכים על בדיקת החפצים:

כף החיים שם ס"ק צא:

ואדם שאין לו חדר כשבדק הכיסים וכו' אינו מברך.

❖ **מדוע אין מברכים על בדיקת חפצים?**

הקדמה:

התורה מצווה אותנו, שלא ימצא חמץ ברשותנו כל ימי הפסח:
"וְלֹא-יֵרָאֶה לְךָ חֻמֶּץ וְלֹא-יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֵר בֶּכֶל-גִּבְלֶךָ" (שמות
יג, ז), וכן: "שָׁבַעַת יָמִים שְׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם" (שמות יב, ט),
וכן: "אֶהְיֶה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִבֵּיתְכֶם" (שמות יב, טו).
בשל כך, תיקנו חכמים שיבדוק כל אחד את ביתו בערב יד'
בניסן, ויוודא שאין בו חמץ.

משרשי המצווה, כדי שנזכור את הניסים שנעשו לנו ביציאת
מצרים, וכן שהוציאנו הקב"ה משם בחיפזו, מבלי להמתין
אפילו עד שתחמץ העיסה שאפינו כצידה לדרך.

**שאלה: האם חייל צריך לבדוק בברכה את חדרו מחמץ?
חייל הנמצא בשטח בליל 'בדיקת חמץ', האם יברך על
בדיקת חפציו מחמץ?**

א. חובת 'בדיקת חמץ' וזמנה

משנה פסחים פרק א משנה א:

אור לארבעה עשר (לילה שלמחרתו יהיה יד' בניסן) בודקים
את החמץ לאור הנר.

ב. חיוב 'בדיקת חמץ' מדאורייתא או מדרבנן?

טור אורח חיים סימן תלא:

ומדאורייתא בביטול בעלמא סגי (מספיק), שיבטלנו בבלו
יוחשבנו כאילו הוא עפר בעלמא, ואז אינו עובר עליו. אלא
שחכמים הצריכו להוציא מן הבית.

חידושי הר"ן על הרי"ף פסחים דף א עמוד א:

שם תאמר, אם כן אין לנו מן התורה אלא בטול זה, ואין
לבדיקה וביעור חמץ עיקר מן התורה כלל, אי אפשר לך לומר
כן, דהא בעי בגמרא (פסחים ז, ב) בדיקה לאור הנר מנא לן
ומוכיחין לה מקראי...

אלא כך הוא עיקרן של דברים, שזה שאמרה תורה 'תשביתו'
יכול להתקיים באחד משני דברים: או שיבטל בבלו כל חמץ
שיש ברשותו ויוציאו במחשבתו מרשותו, וסגי בהכי
מדאורייתא אפילו בחמץ הידוע לו, או אם לא בטלו בבלו כלל,
צריך מן התורה שיבדוק אחריו בכל מקום שהוא רגיל להימצא
שם ויבערנו מן העולם... אלא... ראו חכמים להחמיר שלא
יספיק בטול והצריכוהו בדיקה וביעור שהוא מספיק גם כן מן
התורה.

❖ **האם חיוב 'בדיקת חמץ' הוא מדאורייתא או מדרבנן?
כיצד יש להתייחס ל'בדיקת חמץ' שנערכת לפני אמירת
נוסח 'ביטול חמץ'?**
❖ **לדברי הר"ן, האם מקיימים מצווה מדאורייתא כבר
ב'בדיקת חמץ' או רק בבוקר בעת 'ביעור חמץ'?**

ה. על מי מוטלת חובת הבדיקה

תלמוד בבלי פסחים דף ד עמוד א:

בעו מיניה מרב נחמן בר יצחק: המשכיר בית לחבירו בארבעה עשר, על מי לבדוק? על המשכיר לבדוק - דחמירא **דידיה** הוא (שהחמץ שלו הוא), או דלמא על השוכר לבדוק - דאיסורא **ברשותיה** קאי (החמץ ברשותו עומד)... אמר להו רב נחמן בר יצחק, תנינא: המשכיר בית לחבירו, אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר - על המשכיר לבדוק, ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק.

❖ מהי תשובת הגמרא? על מי מוטלת חובת הבדיקה?

מן הגמרא עולה, שחייב 'בדיקת חמץ' אינו נובע מהבעלות על הנכס, אלא מזכות השימוש בו, שהרי השוכר אינו בעלי הבית. וכן כתב בשו"ת אחיעזר:

שו"ת אחיעזר חלק ג סימן ב סעיף קטן יד:

נראה דלא בעינן 'בתיכם' (שמות יב, ט), שיהא ביתו ממש... דהא ב'בל יראה' סגי במה שהוא אצלו בידו, וכמו שכתב המקור חיים לענין שכירות, דאף על פי שאין לו קנין הגוף, מכל מקום חשוב זה ברשותו. אם כן, לאו דוקא שכירות, אלא כל שהוא משתמש ושומר אצלו חשוב רשותו ומצוי אצלו.

אמנם, אורח אינו חייב בבדיקת חמץ. כך פסק הרב אשר וייס:

קונטרס שבועי - פרשת ויקרא-בדיקת חמץ (תשע"ה):

מאידך גיסא נראה, **דהגר במקום שאין בו כל קביעות** כגון חולה בבית חולים, **אין עליו כל חיוב בדיקה**. דכיון שאינו שוהה שם ברצונו. ואף במי שמאושפז זמן ממושך, עצם שהייה זו מעצם טבעה ארעית היא, ואין החולה גר בבית החולים אלא שוהה בו לזמן, משום כך אין חובת הבדיקה רובצת עליו.

❖ הסבר, מדוע אורח אינו חייב בבדיקת חמץ, בשונה משוכר?

ו. חובת החייל בבדיקת החמץ בחדרו

❖ על פי מה שלמדנו, האם לדעתך חייל בשירות סדיר מחויב לערוך 'בדיקת חמץ' בחדר שיש בו? ומה לדעתך הדין בקצין בשירות קבע?

נחלקו בדבר פוסקי דורנו.

יש שפסקו שהחייל נידון כבעל זכויות בחדרו, ועל כן עליו לבדוק בברכה: הרב יצחק זילברשטיין הבחין בין יולדת (המאושפזת בבית חולים) לבין חייל בחדרו:

פניני הלכה חשוקי חמד-פסח עמוד קיא:

לכאורה מצב החייל הוא ביניים, שאינו כמו יולדת (שבדקת ללא ברכה) שאין לה שום שליטה בחדרה, ואפילו לנעול את

הדלת אינה יכולה, ולחייל יש מפתח לחדרו והחדר הוא "ברשותו" לתקופה מסוימת. אולם, מצד שני, האורח (בבית מלון) שילם על החדר ועשה בו קנין (על כן יכול לברך על בדיקתו), והחייל לא עשה שום קנין.

אך נראה שגם החיילים יבדקו בברכה, ואינם דומים ליולדת שאין לה שום זכות בבית חולים, וניתן להעבירה ממקום למקום לפי הענין וכל יום משתנה מצבה... וגם אין לה כלל קביעות, מה שאין כן חיילים שיש להם קביעות, חוץ ממקרים מיוחדים שמעבירים אותם.

מאידך, יש שדימו בין חייל לבין חולה, כיוון שאין לחייל כל בעלות על חדרו:

שו"ת קשרי מלחמה חלק ב שאלה פד:

דינו של חייל כמו של חולה, שאינו צריך לבדוק בבית החולים אלא את צידו האישי ובלא ברכה. מכיון שאין זו רשותו, והנהלת בית החולים יכולה בכל רגע להעבירו מחדר לחדר (וכן יכול לעשות מפקדו של החייל). מה שאין כן במלון שם החדר ניתן בשכירות, ובעל בית המלון אינו רשאי להעביר את השוכר מחדר לחדר, כי בתקופת השכירות חדר זה הוא רשות השוכר.

ויש שחילקו בין קצין שיש לו קביעות בחדרו, לבין חייל ששהייתו בחדר ארעית:

המשך קונטרס שבועי של הרב אשר וייס הנ"ל:

וכך גם בחייל בצבא. דאם מדובר בקצין שיש לו מגורי קבע חייב בבדיקה, אבל אם מדובר בחייל שעובר ממקום למקום ולפעמים מעבירים אותו מחדר לחדר, אין חובת הבדיקה רובצת עליו אלא על מפקד הבסיס ושלטונות הצבא.

❖ לדעתך, על מי מוטלת חובת הבדיקה בצה"ל - על מפקד הבסיס או על רב היחידה, או שמא על ראשי המדינה?

ז. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. ברכה על בדיקת חמץ נתקנה דווקא על בדיקת חמץ בבית, ואילו על בדיקת שאר חפצים אין מברכים, לאור זאת, חיילים השוהים בשדה בליל הבדיקה, יבדקו את החמץ במיטלטליהם בלא ברכה.

ב. חייל הבודק את החמץ בחדרו יבדקנו בלא ברכה, אולם אם ברצונו לברך על הבדיקה, יש לו על מי לסמוך, במיוחד אם הוא מתגורר שם בקביעות, ואינו שוהה שם באופן עראי.

ג. חיילי כח צבאי המתמקמים באופן זמני במהלך פעילותם במוצב כלשהו, וכן חייל המתארח באופן עראי בבית חבירו, אינם צריכים לבדוק.

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד בתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

בתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

